

MANÈGEHOUDER-RIJMEESTER

DERDE GRAAD BSO • DERDE LEERJAAR

LEERPLAN SECUNDAIR ONDERWIJS

September 2005
LICAP – BRUSSEL D/2005/0279/017

MANÈGEHOUDER-RIJMEESTER DERDE GRAAD BSO • DERDE LEERJAAR

LEERPLAN SECUNDAIR ONDERWIJS

LICAP – BRUSSEL D/2005/0279/017

September 2005

ISBN 90-6858-466-9

Vlaams Verbond van het Katholiek Secundair Onderwijs
Guimardstraat 1, 1040 Brussel

Inhoud

Lessentabel	5
1	Beginsituatie.....7
2	Algemene doelstellingen7
2.1	Studierichtingprofiel7
2.2	Op het vlak van kennis, inzichten en vaardigheden.....7
2.3	Op het vlak van attitudes.....8
3	Algemene pedagogisch-didactische wenken en didactische middelen9
3.1	Geïntegreerde aanpak.....9
3.2	Verticale samenhang9
3.3	Horizontale samenhang.....9
3.4	Projectmatige aanpak10
3.5	Integratie ICT10
3.6	Stages/praktijk.....10
3.7	Geïntegreerde proef10
3.8	Attest bedrijfsbeheer11
4	Leerplandoelstellingen, leerinhouden en pedagogisch-didactische wenken13
4.1	De mens en het paard in beweging: anatomie13
4.2	Motorisch leren van paard en ruiter15
4.3	Zoötechniek17
4.4	Praktijk paardrijden en –verzorgen22
4.5	Specifieke hoefverzorging26
4.6	Keuzemodule A27
4.7	Keuzemodule B35
5	Evaluatie36
6	Minimale materiële vereisten37
7	Bibliografie37
7.1	Nuttige adressen37
7.2	Vakbladen voor paardensport38
7.3	Publicaties vaktijdschriften.....38
7.4	Interessante internetadressen38
7.5	Interessante naslagwerken39

Lessentabel

www.vvksso.be

1 Beginsituatie

De leerlingen die instromen in het derde leerjaar van de derde graad Manègehouder–rijmeester BSO komen meestal uit het tweede leerjaar van de derde graad Paardrijden en –verzorgen BSO. Ze bezitten de rijvaardigheid initiator (Vlaamse Trainersschool). *Zie ook Verticale samenhang (3.2).*

Leerlingen uit andere studierichtingen hebben geen voorkennis op het gebied van leerinhouden aangeboden in dit leerplan. Om te worden toegelaten tot dit specialisatiejaar moeten ze het bewijs leveren dat ze rijvaardigheid van Initiator (Vlaamse Trainersschool) bezitten. Welke competenties en voorkennis ze moeten versterken en hoe dit zal gebeuren, wordt het best vastgelegd in een intakegesprek met de leerlingen bij het begin van het schooljaar. Het vak Project/Seminarie biedt de leerkrachten de mogelijkheid om de leerling persoonlijk te begeleiden.

2 Algemene doelstellingen

2.1 Studierichtingprofiel

Het derde leerjaar van de derde graad Manègehouder-rijmeester BSO is een **specialisatiejaar** in het studiegebied Land- en tuinbouw. Leerlingen die slagen, ontvangen het **diploma van secundair onderwijs**.

Leerlingen leren **lesgeven aan beginnende ruiters** in een manège. Vertrekkend vanuit een pedagogisch verantwoord trainingsconcept bereiden ze lessen voor, voeren die uit, evalueren de resultaten en sturen eventueel bij.

Leerlingen ontwikkelen ook competenties om hun **persoonlijke rijvaardigheid** te verhogen. Het verhogen van de rijvaardigheid uit zich op drie niveaus: dressuur, springen en eventing.

Verder leren ze individueel de **dagelijkse werkzaamheden op de manège voorbereiden, plannen en uitvoeren**.

Tijdens de praktische oefeningen in de manège, tijdens de stages en bij projectwerk doen leerlingen ervaring op in verband met de toekomstige werkomgeving en werkopdrachten. Ze verrichten stages in de manège.

Leerlingen worden voorbereid op het praktisch examen tot het behalen van het rijvaardigheidsbrevet “trainer B”.

De school kan leerlingen ook de kans geven om via het complementair gedeelte, het attest bedrijfsbeheer te behalen, waarmee ze zich later als zelfstandig manègehouder kunnen vestigen.

Daarnaast biedt de school ook twee keuzemodules aan:

- Zich vervolmaken en voorbereiden op het examen voor module 1 (algemeen (hippisch) gedeelte) en module 2 (specifiek gemeenschappelijk gedeelte) van de trainer B opleiding.
- De rijvaardigheid verwerven om het rijvaardigheidsbrevet “Trainer A” te behalen.

2.2 Op het vlak van kennis, inzichten en vaardigheden

Basisdoelstellingen voor het derde leerjaar van de derde graad Manègehouder–rijmeester BSO:

- Kennis van en inzicht in het functioneren van het geraamte van mens en paard verwerven.
- Toelichten welke spieren van het paard belangrijk zijn en welke bewegingen deze spieren veroorzaken.
- Belangrijke anatomische verschillen tussen mens en paard aantonen en verwoorden.

- Kennis, inzichten en vaardigheden verwerven in:
 - Bij het trainen van paard en ruiter;
 - In het gedrag en het karakter van paarden;
 - In de selectie- en opfokmethoden;
 - In het organiseren van wedstrijden en hippische activiteiten;
 - In het jureren van wedstrijden.
- Opdrachten in verband met het verzorgen van paarden, die de leerlingen ontvangen van hun directe oversten, individueel uitvoeren. Dat houdt in dat ze de uitvoering van de opdracht zelfstandig plannen, de uitvoering ervan voorbereiden, de uitvoering realiseren en evalueren.
- Zelf opdrachten geven tot het uitvoeren van eenvoudige verzorgingsactiviteiten aan beginnende ruiters en de uitvoering ervan begeleiden.
- De rijvaardigheid voorgeschreven in dressuurproef voor trainer B (VTS) verwerven of de rijvaardigheid voorgeschreven in de springproef voor trainer B (VTS) verwerven.
- Initiatielessen en trainingen verzorgen voor beginnende ruiters.

2.3 Op het vlak van attitudes

Op het vlak van attitudevorming is het belangrijk om de attitudes bewust en expliciet op diverse momenten als doelstelling na te streven. Attitudes die bijzondere aandacht verdienen zijn:

- Erop gericht zijn binnen de voorgeschreven tijd een opgedragen taak nauwkeurig te voltooien.
- Diervriendelijk omgaan met dieren.
- Bereid zijn te streven en te ijveren voor een meer duurzame dierlijke productie.
- Voor zijn (haar) mening en gevoelens durven uitkomen en deze op een beleefde manier formuleren en argumenteren.
- Spontaan handelen volgens de regels en afspraken.
- Erop gericht zijn, ondanks moeilijkheden, verder te werken om het einddoel te bereiken.
- In staat zijn om op systematische wijze te beslissen welke stappen men bij de uitvoering van een taak zal zetten.
- Zich inleven in de situatie waarin mensen zich bevinden, er begrip voor opbrengen en er tactvol mee omgaan.
- Bereid zijn zich aan te passen aan wijzigende omstandigheden (andere materialen, andere gereedschappen, nieuwe opdrachten, ...).
- Handelen met het oog op de tevredenheid voor zichzelf en voor de anderen: klantgerichtheid.
- Handelen met het oog op het vermijden van verspilling en respect voor het milieu.
- Bereid zijn om informatie op te zoeken.
- Aandacht hebben voor de impact die het eigen gedrag en voorkomen op anderen hebben.
- Bijdragen tot een leef- en werkomgeving als een gemeenschap van mensen die iets voor elkaar betekenen.
- Handelen met de bekommernis om zichzelf, de anderen en het milieu optimaal te vrijwaren.
- Bereid zijn om in team te werken.
- Zelf een voorstel ontwikkelen, voorstellen en aanpassen. Na overleg het ontwerp uitvoeren en toetsen aan het praktisch gebruik.

3 Algemene pedagogisch-didactische wenken en didactische middelen

3.1 Geïntegreerde aanpak

Het is pedagogisch-didactisch noodzakelijk vanuit dat denken noodzakelijk om een degelijke samenhang tot stand te brengen tussen praktijk en theorie. Kennis, inzichten, vaardigheden en attitudes worden geïntegreerd. Een eerste stap om op dit vlak goede resultaten te bereiken, is te vertrekken vanuit een geïntegreerd leerplan. Dit betekent dus dat er geen afzonderlijke leerplannen theorie, praktijk en stages worden gemaakt.

De leerplandoelstellingen en leerinhouden worden zodanig aangeboden dat praktijk, theorie en stages als één geheel door de leerlingen worden ervaren. Het is pedagogisch-didactisch ook belangrijk om de leerlingen in samenhang te laten leren. Indien de directie van de school ervoor kiest om de lesuren over verschillende leraren te verdelen, zullen de leraren de leerplandoelstellingen en leerinhouden in overleg opnemen in een gezamenlijk jaarplan. Overleg via de vakwerkgroep is noodzakelijk.

Binnen het vak Paardrijden en -verzorgen is de theorie onvermijdelijk gekoppeld aan het verwerven van de rijvaardigheid. Het zou ondenkbaar zijn de theorie volledig los te maken van de praktijk. Tijdens de praktijklessen wordt de theorie regelmatig heropgefrist, aangezien ze de noodzakelijke achtergrond vormt voor de uitvoering.

3.2 Verticale samenhang

- In de **tweede graad** Paardrijden en -verzorgen BSO ontwikkelen de leerlingen vaardigheden in verband met paardrijden en -verzorgen. De leerlingen worden voorbereid op het praktisch examen tot het behalen van het A-brevet van de Vlaamse trainerssschool. In de loop van het tweede leerjaar worden de leerlingen voorbereid op het praktisch examen om het B-brevet van BLOSO te behalen.
- Tijdens het **eerste en tweede leerjaar van de derde graad** Paardrijden en -verzorgen BSO worden de leerlingen voorbereid op het examen voor initiator van de Vlaamse trainerssschool (praktijk en theorie).
- In het **derde leerjaar** wordt meer aandacht besteed aan het toepassen van de aangeleerde vaardigheden bij het voorbereiden en uitvoeren van initiatielessen en bij het trainen van paarden. Op het gebied van rijvaardigheid wordt gefocust op het behalen van het niveau van trainer B.
 - Keuzemodule A bevat het algemeen (hippisch) gedeelte (module 1 van trainer B) en specifiek gemeenschappelijk gedeelte (module 2) van trainer B.
 - Keuzemodule B heeft tot doel de rijvaardigheid van de leerlingen te verhogen en de leerlingen voor te bereiden op het examen rijvaardigheid trainer A (olympische discipline dressuur, springen, eventing).
 - De klemtoon bij het verzorgen van paarden ligt op het zelfstandig plannen, voorbereiden en uitvoeren van werkzaamheden in een manège.

3.3 Horizontale samenhang

- Bij het uitschrijven van het leerplan werd rekening gehouden met het tijdstip waarop bepaalde leerinhouden in de andere vakken van het fundamenteel gedeelte aan bod komen.
- Per thema wordt via de pedagogisch-didactische wenken aangegeven welke voorkennis en inzichten de leerlingen moeten verworven hebben in andere vakken.
- Sommige onderwerpen dienen vakoverschrijdend te worden aangepakt. De realisatie van alle geformuleerde doelstellingen van vakoverschrijdende thema's zal een zaak worden voor de hele school en vergt een coördinatie van de jaarplannen via de vakwerkgroepen.

3.4 Projectmatige aanpak

Dit leerplan leent zich tot het projectmatig werken. Met een project wordt bedoeld: een geïntegreerde oefening of thema door één of meer leerlingen uit te voeren. Dit kan deels onder begeleiding, deels zelfstandig gebeuren. Bij het uitvoeren van een project kan vakoverschrijdend worden gewerkt. Het project is geen doel op zich, maar een middel om zelfstandig leren bij de leerlingen aan te moedigen.

Het vak Project/Seminarie is verplicht gedurende twee lessen per week. Het biedt mogelijkheden om:

- aan individuele prestatiebegeleiding van de leerlingen te doen;
- initiatielessen paardrijden voor beginners voor te bereiden, uit te voeren en te evalueren;
- opbouwschema's voor trainingen van beginnende ruiters op te stellen en te evalueren;
- de stage voor te bereiden en te evalueren.

3.5 Integratie ICT

Dit kan eventueel vakoverschrijdend gebeuren in overleg met de verschillende leerkrachten. Internet biedt een waaier aan mogelijkheden om materialen te leren kennen, om plaatsen waar wedstrijden doorgaan te vinden, om protocollen te vinden, enz.

Cd-roms over alles wat de opleiding aangaat zijn een goede mogelijkheid om het aanschouwelijk karakter van de lessen te verbeteren.

3.6 Stages/praktijk

Voor stages wordt binnen de studierichting Manègehouder–rijmeester BSO geen afzonderlijk leerplan opgesteld. De doelstellingen voor stages zijn opgenomen in dit geïntegreerde leerplan. De school beslist hoe die leerplandoelstellingen het best gerealiseerd worden. Dat kan via praktische oefeningen op school, tijdens stages, in onafhankelijke rijsscholen, manèges, e.a.

De doelstellingen en leerinhouden die men wenst te realiseren via stages worden opgenomen in de stageactiviteitenlijst die bij het begin van het schooljaar, samen met de stagebegeleider en stagementor(en), wordt opge maakt.

3.7 Geïntegreerde proef

De geïntegreerde proef is wettelijk verplicht voor deze studierichting. Ze is een pedagogisch middel om leerplandoelstellingen van dit leerplan te realiseren en zelfstandig leren en werken gestalte te geven binnen deze studierichting. Tijdens de lessen Project/Seminarie werken de leerlingen gedurende het ganse schooljaar aan de realisatie van hun geïntegreerde proef. Ze worden hierbij begeleid door een leerkracht coach. De belangrijkste doelstelling is het zelfstandig leren en werken van de individuele leerlingen aan te moedigen en eventueel bij te sturen. De leerkracht zorgt ervoor dat de opdrachten voor de leerlingen duidelijk zijn en aansluiten bij de doelstellingen van dit leerplan. Het is de bedoeling dat de geïntegreerde proef zeer praktisch wordt opgevat en dat stageactiviteiten worden geïntegreerd.

3.8 Attest bedrijfsbeheer

De leerplandoelstellingen en leerinhouden in verband met het behalen van het attest bedrijfsbeheer zijn niet opgenomen in dit leerplan. De ondernemersvaardigheden om een manège te runnen worden ontwikkeld in het vak Toegepaste economie. Indien de school het attest bedrijfsbeheer wil uitreiken op het einde van schooljaar dan moeten de leerplandoelstellingen van het leerplan Toegepaste economie (twee lesuren per week) binnen het complementair gedeelte worden gerealiseerd. Overleg tussen de vakleerkrachten Toegepaste economie en Paardrijden en –verzorgen is noodzakelijk.

Aantal lestijden:

Om de leraar behulpzaam te zijn bij het opstellen van de jaarplanning stellen wij volgende urenverdeling voor:

Vak Paardrijden en –verzorgen : minimum 16 lestijden/week = 400 lestijden/schooljaar Aantal lestijden TV binnen het fundamenteel gedeelte : 6 lestijden X 25 uren = 150 lestijden/schooljaar Aantal lestijden PV binnen het fundamenteel gedeelte: 4 lestijden X 25 uren = 100 lestijden/schooljaar Stages 6 lestijden/week X 25 uren = 150 lestijden/schooljaar		
	Theorie	Praktijk oefeningen
1 De mens en het paard in beweging: anatomie <ul style="list-style-type: none"> • Algemene begrippen • Beenderen en gewrichten • Spieren en hun werking 	25	
2 Motorisch leren van paard en ruiter <ul style="list-style-type: none"> • Inleidende begrippen • Het totstandkomen van een beweging van paard en ruiter • Het leren van een vaardigheid bij paard en ruiter 	50	
3 Zoötechniek paardrijden <ul style="list-style-type: none"> • Hippologie: genetica – fokkerij- exterieurleer • Psychologie van het paard • Wedstrijdreglementen en jureren • Organisatie van de hippische sport • Materialenkennis in verband met het harnachement van het paard • Trainingsleer paardrijden 	50	
4 Praktijk paardrijden en –verzorging <ul style="list-style-type: none"> • Paarden verzorgen • Dressuur: africhting naar verzameling • Springen • Military (U) • Module rijvaardigheid trainer B (VTS) • Verzorgen lessen paardrijden en/of trainingen • Officiële wedstrijden rijden • Medewerking aan hippische activiteiten 		100
5 Specifieke hoefverzorging	25	
6 Stages		150
TOTAAL	150	250

Voor het complementair gedeelte kunnen leerlingen kiezen tussen onderstaande module A of B.

Keuze module A

De leerlingen worden voorbereid op het theoretisch examen van trainer B. Met name de module 1 : algemeen (hippisch) gedeelte en module 2: specifiek gemeenschappelijk gedeelte van de cursus trainer B van de Vlaamse trainersschool van BLOSO. Indien leerlingen slagen in het theoretisch examen van module 1 en 2 en ook nog het rijvaardigheidsbrevet trainer B bezitten, krijgen ze de toelating om module 4 : didactische module van trainer B te volgen bij de Vlaamse trainersschool.

	Theorie	Praktijk oefeningen
• Fysiologie en sportfysiologie	25	
• Ontwikkelingsleer	25	
• Sportpsychologie en coaching	25	
• Trainingsmethodieken	25	
TOTAAL	100	

Keuzemodule B

De doelstellingen bij deze module zijn in de eerste plaats de rijvaardigheid van de leerlingen verhogen. De leerlingen worden voorbereid op het praktisch examen rijvaardigheid van trainer A. Indien leerlingen slagen voor dit examen ontvangen ze het rijvaardigheidsbrevet trainer A van de Vlaamse trainerschool.

	Theorie	Praktijk-oefeningen
• Rijvaardigheid voorgeschreven in de springproef trainer A van de Vlaamse trainerschool verwerven		100
• Rijvaardigheid voorgeschreven in de dressuurproef Trainer A van de Vlaamse trainerschool verwerven.		
• Rijvaardigheid voorgeschreven in de eventing trainer A van de Vlaamse Trainerschool verwerven.		
TOTAAL	100	100

4 Leerplandoelstellingen, leerinhouden en pedagogisch-didactische wenken

De doelstellingen en leerinhouden worden naast elkaar weergegeven. Ze worden gevolgd door de pedagogisch-didactische wenken. Een **(U)** staat voor uitbreiding, een **(H)** voor herhaling.

4.1 De mens en het paard in beweging: anatomie

4.1.1 Algemene begrippen

LEERPLANDOELSTELLINGEN

- Het begrip anatomie toelichten.
- De belangrijkste sleutelbegrippen en termen in verband met anatomie van mens en paard toelichten.

LEERINHOUDEN

- Anatomie: definitie
- Algemene begrippen
- Beschrijvende terminologie

4.1.2 *Beenderen en gewrichten*

LEERPLANDOELSTELLINGEN

- De verschillende steunweefsels opsommen en beschrijven.
- De kenmerken van een gewricht verwoorden.
- De bewegingsmogelijkheden van een gewricht beschrijven.
- De belangrijkste verschillen tussen beenderen, gewrichten en de bewegingsmogelijkheden van een mens en een paard onderscheiden en toelichten.

LEERINHOUDEN

Soorten steunweefsel

- Bot
- Kraakbeen
- Bindweefsel

Bewegingsmogelijkheden van gewrichten

- Kenmerken van een gewricht
- Bewegingsmogelijkheden

De belangrijkste beenderen en gewrichten van mens en paard

- Hoofd
- Romp: borstbeen, wervelkolom en ribben
- Schoudergordel: sleutelbeen, schouderblad, operarmbeen
- Elleboog en pols
- Bekkengordel: heupbeen, bovenbeen
- Knie: dijbeen, knieschijf, scheenbeen, kuitbeen
- Enkel

4.1.3 *Spiereen en hun werking*

LEERPLANDOELSTELLINGEN

- De drie soorten spierweefsels benoemen.
- De soorten spiercontracties benoemen en uitlegen.
- Het verschil tussen mono-,bi- en poly-articulaire spieren aantonen.
- Op een schets van een paard, de belangrijkste spieren aanduiden en de werking ervan kort uitleggen.

LEERINHOUDEN

Indeling van spierweefsel

- Dwarsgestreept spierweefsel
- Glad of onwillekeurig spierweefsel
- Hartspierweefsel

Indeling van spierweefsel

- Soorten spiercontracties
- Aantal gewrichten

Spiereen van het paard en hun werking

- Spiereen van het hoofd
- Spiereen van de hals

- Afhankelijk van de oorsprong en de aanhechting, spieren tekenen en de bijhorende bewegingen afleiden.
 - De belangrijkste spierfuncties opsommen en de functies uitleggen.
 - Aan de hand van figuren de belangrijkste gelijkenissen en verschillen in anatomie tussen paard en mens toelichten.
 - Aan de hand van figuren de specifieke werking van het spierstelsel van een paard verduidelijken.
 - Spieren van de romp
 - Spieren van de bovenste ledematen
 - Spieren van de onderste ledematen
- De spierfuncties**
- Agonist –antagonist
 - Synergisten
 - Beweigers (sprintspijeren) en stabiliteitspijeren (shuntspijeren)
- Vergelijkende anatomie paard en mens**
- Anatomische gelijkenissen en verschillen tussen mens en paard
- Specifieke zaken anatomie paard**
- Werking van het spierstelsel
 - Slotmechanisme van de knie
 - Passief sta-apparaat

PEDAGOGISCH-DIDACTISCHE WENKEN

Na het tweede leerjaar van de derde graad Paardrijden en –verzorging BSO hebben de leerlingen voorkennis van de anatomie en fysiologie van het paard. In het specialisatiejaar ligt de klemtoon op de verschillen en de gelijkenissen in anatomie tussen paard en ruiter.

De leerkracht start het best met het inoefenen van de wetenschappelijke terminologie in verband met het bewegingsapparaat van mens en paard. Het gebruik van een goede anatomische atlas is een must.

Via het uitvoeren van opdrachten aan de hand van schematische voorstellingen en onderdelen van het skelet van paard en mens, verwerven leerlingen inzicht in het functioneren van het bewegingsapparaat. Het is belangrijk dat ze vooral de gelijkenissen en verschillen in het bewegingsapparaat tussen mens en paard ontdekken. Vertrekkend vanuit die ervaringen leiden ze belangrijke conclusies af voor de paardensport en het trainen van ruiters en paarden.

Door de Vlaamse trainerschool (BLOSO) is een aangepaste cursus ontwikkeld ter ondersteuning bij deze lessenreeks. Via internet kunnen leerlingen en leerkrachten nog meer informatie inwinnen over dit onderwerp.

4.2 Motorisch leren van paard en ruiter

4.2.1 Inleidende begrippen

LEERPLANDOELSTELLINGEN

- De opdracht van een trainer verwoorden.
- De technieken van motorisch leren die in de verschillende paardensportdisciplines aan bod komen, herkennen en verwoorden.
- De criteria voor vaardig bewegen benoemen en verwoorden.

LEERINHouden

- Opdracht van een trainer
- Technieken van motorisch leren die in de verschillende paardensportdisciplines voorkomen
- Criteria vaardig bewegen

- De relatie tussen de basiseigenschappen, de coördinatie en het motorisch leren bij vaardig bewegen schematisch weergeven en verwoorden.
- Het begrip motorisch leren definiëren en verklaren.
- Het begrip coördinatie definiëren en verklaren.
- De componenten van coördinatie bij het paardrijden herkennen, benoemen en toelichten.
- Motorische vaardigheden classificeren.
- De begrippen retentie en transfert definiëren en verklaren.
- Het verschil tussen leren en presteren verwoorden.
- Het begrip aandacht definiëren en verklaren.
- Het belang van aandacht tijdens de techniektraining verwoorden.
- De relatie tussen de basiseigenschappen, de coördinatie en motorisch leren bij vaardig bewegen
- Het begrip motorisch leren
- Het begrip coördinatie
- De componenten van coördinatie
- Classificatie van motorische vaardigheden
- De begrippen retentie en transfert
- Het verschil tussen leren en presteren
- Het begrip aandacht
- Aandacht tijdens techniektraining

4.2.2 *Het totstandkomen van een beweging van paard en ruiter*

LEERPLANDOELSTELLINGEN

- De soorten informatie die van belang zijn bij de bewegingsuitvoering, verwoorden en verklaren.
- De verschillende fasen om informatie om te zetten in een handeling verwoorden en verklaren.
- De rol van aandacht (zowel bij de ruiter als paard) in de verschillende verwerkingsfasen verwoorden en verklaren.
- Het begrip motorisch programma verwoorden en verklaren.
- Verwoorden waarom het openlusmodel voor bewegingsbijsturing niet op alle handelingen van toepassing is.
- De principes van bijsturing van een beweging verwoorden en verklaren.
- Voorbeelden van een gesloten lusmodel bij paard en ruiter herkennen en toelichten.
- Schematiseren hoe een beweging bij ruiter en paard totstandkomt.

LEERINHOUDEN

- Soorten informatie bij bewegingsuitvoering
- Fasen in de informatieverwerking
- Aandacht in de verschillende fasen van de informatieverwerking
- Het begrip motorisch programma
- Handelingen volgens het openlusmodel
- Bijsturing van een beweging: gesloten lusmodel
- Handelingen volgens het gesloten lusmodel
- Samenvattend schema: totstandkomen van een beweging

4.2.3 *Het leren van een vaardigheid bij paard en ruiter*

LEERPLANDOELSTELLINGEN

- De verschillende fasen in het motorische leerproces verwoorden en verklaren.
- Het begrip feedback verwoorden en verklaren.
- De invloed van feedback op ruiter en paard toelichten.
- Verschillende manieren om feedback te geven tijdens de training herkennen, met het oog op een optimaal verloop van het leerproces.
- Positieve feedback geven tijdens een training.
- De basisprincipes van de ecologische benadering op motorisch leren verwoorden en toepassen.

LEERINHOUDEN

- De verschillende fasen in het motorisch leerproces
- Het begrip feedback
- Invloed van feedback op paard en ruiter
- Verschillende manieren om feedback te geven tijdens de training
- Ecologische benadering op motorisch leren

PEDAGOGISCH-DIDACTISCHE WENKEN

Aan de hand van schema's, Powerpoint-presentatie, synthese en analyse van praktijkvoorbeelden verwerven de leerlingen een inzicht in het leerproces van motorische vaardigheden bij mens en paard. Het motorisch leren van mens en paard dient voortdurend met elkaar vergeleken te worden.

Het mag niet blijven bij een theoretische benadering van motorisch leren. De leerlingen dienen de achtergrond, kennis en inzichten op het gebied van motorisch leren te implementeren en terug te koppelen naar de praktijklessen, oefenstunden, stages en tijdens het lesgeven aan beginnende ruiters.

4.3 **Zoötechniek**

4.3.1 *Hippologie (fokkerij – genetica - exterieurleer) (VTS)*

LEERPLANDOELSTELLINGEN

- Wetmatigheden bij het overerven van kenmerken beschrijven en verklaren.
- Selectie- en fokmethoden beschrijven en verklaren.
- Factoren waarmee men rekening houdt bij het berekenen van indexen toelichten.
- Doelstellingen van indexen toelichten.
- Indexen interpreteren.
- Vertrekkend vanuit de studie van de indexen de meest geschikte partner kiezen.
- Exterieur en bewegingen beoordelen in functie van het gebruiksdoeleinde.

LEERINHOUDEN

- Overervingsmechanismen
- Selectie- en fokmethoden
- Berekening van indexen
 - Doel
 - Factoren
 - Berekening
- Interpretatie van indexen
- Beoordeling van exterieur en bewegingen in functie van het gebruiksdoeleinde

PEDAGOGISCH-DIDACTISCHE WENKEN

De basisbegrippen uit de erfelijkheidsleer en de overervingsmechanismen werden bestudeerd in het vak Toegepaste dierkunde en Zoötechniek van het eerste en tweede jaar van de derde graad. Vertrekkend vanuit die voorkennis leren leerlingen paarden beoordelen en hun mogelijkheden voor de paardensport ontdekken. Het betreft het vaststellen van bloedlijnen, exterieurkenmerken, gedragingen, technieken of bewegingen van paarden.

Steunend op de afstammingsgegevens leren de leerlingen selectie- en fokkerijmethoden toepassen en een goede partnerkeuze bij paarden te maken. Dat bepaalt ook de keuze van de paarden die men kiest voor de sport of fokkerij .

4.3.2 Psychologie van het paard (VTS)

LEERPLANDOELSTELLINGEN

- Definitie, doel, belang en methoden van de psychologie verwoorden.
- Instincten en de voornaamste uitingen ervan beschrijven.
- De zintuiglijke waarneming van het paard beschrijven.
- De voornaamste gevoelens van het paard beschrijven.
- Uitleggen op welke manieren een paard kennis verwerft.
- Constitutie, karakter en temperament beschrijven en onderscheiden.
- De communicatie tussen paard en mens, en tussen paarden onderling beschrijven.
- Gedragingen van paarden in een concrete situatie verklaren.

LEERINHouden

- Bepaling, doel, belang en methoden van de psychologie
- Instincten, behoeften, aandrang en driften
- Zintuiglijke waarneming
- Voornaamste gevoelens
- Waarneming, geheugen en intelligentie.
- De constitutie, het karakter en het temperament
- De communicatievormen
 - Tussen paard en mens
 - Tussen paarden onderling
- Gedrag van het paard
 - Normaal
 - Afwijkend

PEDAGOGISCH-DIDACTISCHE WENKEN

De psychologie van het paard werd bestudeerd in het vak Toegepaste dierkunde en Zoötechniek in het eerst en tweede leerjaar van de tweede graad Paardrijden en –verzorgen BSO, maar wordt nu verder uitgediept en meer wetenschappelijk benaderd.

Zo kan men bij de africhting van paarden of bij de opleiding van ruiters de reacties van de paarden en ruiters beter voorzien en er gepast op reageren. Op die manier komt men tot een meer verantwoorde manier van lesgeven en een diervriendelijker africhten van de paarden.

4.3.3 *Wedstrijdreglementen en jureren*

LEERPLANDOELSTELLINGEN

- De nationale reglementen die van belang zijn voor het jureren van een dressuur-, spring- of eventingwedstrijd op het niveau beginnelingen beschrijven en toepassen.
- Een dressuur-, spring- en eventingproef op het niveau van beginnende ruiters jureren en leiden.

LEERINHOUDEN

- Nationaal reglement dressuur
- Nationaal reglement springen
- Nationaal reglement eventing
- Jureren van dressuur-, spring- en eventingproef

PEDAGOGISCH-DIDACTISCHE WENKEN

De kennis van de wedstrijdreglementen is noodzakelijk met het oog op deelname aan wedstrijden tot op het niveau L.

Daarnaast is deze kennis onmisbaar bij het deskundig begeleiden en trainen van een dressuur-, (stijl)spring- en eventingproef op het niveau van beginnelingen.

Laat de leerlingen op regelmatige tijdstippen rijproeven beoordelen van leerlingen uit de tweede of derde graad. Op die manier oefenen ze zich in het jureren van wedstrijden in de hippische sport en leren ze de gepaste feedback geven aan beginnende ruiters.

4.3.4 *Organisatie van de hippische sport*

LEERPLANDOELSTELLINGEN

- Verwoorden hoe de nationale en internationale ruitersport is georganiseerd en gestructureerd .

LEERINHOUDEN

Organisatie van de nationale en internationale ruitersport

- Subregionale verenigingen
- Regionale verenigingen
- Nationale verenigingen
- Internationale verenigingen

PEDAGOGISCH-DIDACTISCHE WENKEN

De organisatie van de hippische sport komt in het eerste en tweede leerjaar van de derde graad Paardrijden en -verzorgen BSO aan bod. In dit specialisatiejaar wordt deze kennis verruimd en uitgebreid met de internationale ruitersport.

Laat de leerlingen gesprekken voeren met personen die nauw betrokken zijn bij de hippische sporten en geef hun de ruimte en mogelijkheden om vragen te stellen over de werking en de opdrachten van de verschillende federaties en organisaties.

4.3.5 *Materialenkennis in verband met het harnachement van het paard*

LEERPLANDOELSTELLINGEN

- De uitrustingen in verband met het harnachement die worden aangewend bij het uitoefenen van de verschillende disciplines binnen de ruitersport herkennen, benoemen en het gebruik ervan toelichten.
- Informatiebronnen in verband met het harnachement opzoeken en toelichten.
- Informatie verstrekken aan beginnende ruiters over de keuze van het harnachement.

LEERINHOUDEN

- Uitrustingen voor dressuur, springen en eventing
- Materialen: gebruik en werking
- Informatiebronnen
- Informatie in verband met het gebruik van materialen en hun toepassing

PEDAGOGISCH-DIDACTISCHE WENKEN

Tijdens de praktijklessen paardrijden maken leerlingen op een spontane wijze kennis met de bovengenoemde materialen en uitrustingen. Ze ervaren waarvoor de verschillende materialen kunnen aangewend worden en welke de mogelijkheden en beperkingen zijn. Zo kan men komen tot een efficiënter gebruik van de materialen en uitrusting zodat men de reactie van het paard beter kan inschatten en beoordelen. Op basis van deze kennis en inzichten leren ze beginnende ruiters informeren en adviseren over het juiste materiaalgebruik. Gaandeweg verwerven ze een meer professionele kijk op het materiaal en de uitrusting die wordt gebruikt bij het paardrijden.

4.3.6 *Trainingsleer paardrijden*

LEERPLANDOELSTELLINGEN

- Het doel van de training en de soorten training toelichten.
- De algemene basisprincipes bij het organiseren van een training beschrijven, verklaren en toelichten.
- Trainingsmethodieken verwoorden en toepassen.
- De belangrijkste competenties waarover een trainer dient te beschikken herkennen en verwoorden.
- Basisprincipes bij het trainen van dressuur oplossen, verklaren en toepassen.
- De noodzakelijke terminologie die wordt gehanteerd bij het trainen van dressuur verklaren en van elkaar onderscheiden.

LEERINHOUDEN

Algemene trainingsleer

- Doel en soorten trainingen
- Basisprincipes van de training in het algemeen
- Trainingsmethodieken: wijze van werken als trainer paardrijden
- Belangrijkste competenties waarover een trainer dient te beschikken: diagnose – plan – remedies

Specifieke trainingsleer dressuur (VTS)

- Basisprincipes bij het trainen van dressuur
- Terminologie in verband met dressuur

- De progressieve leerstofopbouw dressuur bij de vorming van de ruiters en de africhting van het paard tot en met de klasse M beschrijven en verklaren.
- Opeenvolgende fouten, oorzaken en remediëring beschrijven voor de verschillende dressuuroefeningen tot en met de klasse M.
- Leerstofopbouw dressuur:
 - Doel van de oefeningen (H)
 - Houding en actie van de ruiters (H)
 - Progressieve opbouw van de oefeningen (H)
 - Variante toepassingen
 - Voorbeelden van opbouwscala's
- Observatie, evaluatie en remediëring van de verschillende dressuuroefeningen tot en met de klasse M

Specifieke trainingsleer springen (VTS)

- De progressieve leerstofopbouw springen bij de vorming van de ruiters en de africhting van het paard tot en met de klasse L (1.20 m) beschrijven en verklaren.
- Opeenvolgende fouten, oorzaken en remediëring beschrijven voor de verschillende oefeningen bij het springen tot en met de klasse L.
- Leerstofopbouw springen
 - Progressieve opbouw bij het aanleren van springtechniek en – tactiek
 - Variante toepassingen
 - Voorbeelden van opbouwscala's
- Observatie, evaluatie en remediëring van de verschillende springoefeningen tot en met klasse L

Specifieke trainingsleer eventing (VTS)

- De inhouden van de verschillende soorten eventingwedstrijden verwoorden.
- Een eventingwedstrijd tot het niveau L voorbereiden.
- Alternatieve vormen van conditietraining beschrijven.
- De progressieve leerstofopbouw eventing in de vorming van de ruiters en de africhting van het paard tot en met de klasse B beschrijven en verklaren.
- Opeenvolgende fouten, oorzaken en remediëring beschrijven voor de verschillende eventingoefeningen tot en met de klasse B.
- De verschillende soorten eventingwedstrijden
- Voorbereiding van een eventingwedstrijd tot met het niveau L:
 - Administratieve voorbereiding
 - Technische voorbereiding
 - Conditionele voorbereiding
 - Materiële voorbereiding
- Alternatieve vormen van conditietraining
- Leerstofopbouw eventing
 - Progressieve opbouw
 - Variante toepassingen
 - Voorbeelden van opbouwscala's
- Observatie, evaluatie en remediëring van de verschillende eventingoefeningen tot en met de klasse B.

PEDAGOGISCH-DIDACTISCHE WENKEN

De technische kennis is vooral gericht op het deskundig leren begeleiden van beginnende competitieruiters met aangepaste lessen en trainingen voor de disciplines dressuur (M), springen (L) en eventing (B). Bij specifieke trainingsleer voor de verschillende disciplines is de leerstofopbouw hoofdzaak en moet men in praktische sessies de beginsituatie, het doel en de opbouw van de oefenstof leren bepalen.

De leerlingen hebben kennis en inzichten in de didactiek verworven in het eerste en tweede leerjaar van de derde graad Paardrijden en –verzorgen BSO. Tijdens het lesgeven leren ze didactische principes toepassen in de praktijk.

Enkel de trainingsmethodieken die bruikbaar zijn bij de conditietraining van het paard worden bestudeerd met praktijkvoorbeelden en -toepassingen. Het plannen en periodiseren kunnen de leerlingen toepassen als voorbereiding op hun eigen competitieperiode. In de vakliteratuur zoeken de leerlingen informatie op over conditietraining bij paarden. Deze materie is vrij nieuw. Laat de leerlingen op geregelde tijdstippen zelf de gevonden en gelezen informatie becommentariëren.

Bij het studeren van de cursustekst is een eenvoudig en duidelijk overzicht van de leerstof heel belangrijk voor de leerlingen. De leerkracht moet in de cursustekst hoofd- en bijzaken grondig van elkaar gescheiden houden en aanduiden.

4.4 Praktijk paardrijden en –verzorgen

4.4.1 Paarden verzorgen

Competenties:

- Opdrachten in verband met het verzorgen van paarden, die de leerlingen ontvangen van hun directe oversten individueel uitvoeren. Dat houdt in dat ze de uitvoering van de opdracht zelfstandig plannen, de uitvoering ervan voorbereiden, de uitvoering realiseren en evalueren.
- Zelf opdrachten geven tot het uitvoeren van eenvoudige verzorgingsactiviteiten aan beginnende ruiters en de uitvoering ervan begeleiden.

LEERPLANDOELSTELLINGEN

- De dagelijkse verzorgingstaken aan paard, uitrusting, stallen en rijbaan opsommen, plannen, voorbereiden en uitvoeren.
- Een planning voor de verzorgingsactiviteiten binnen een manege opstellen en toelichten.
- Een paard toiletteren voor een wedstrijd.
- Een paard scheren met of zonder patronen.
- Het onderhoud van een scheermachine beschrijven en uitvoeren.
- Het scheren van het paard met en zonder patroon beschrijven en uitvoeren.
- De staart van een militarypaard verzorgen.

LEERINHouden

- Dagelijkse verzorgingsactiviteiten
 - Paard
 - Uitrusting
 - Stallen en gangen
 - Rijbaan
 - Planning
- Wedstrijdtoiletage
 - Toiletteren
 - Vlechten van manen en staart
- Scheren met of zonder patronen
- Onderhoud van de scheermachine
- Techniek van het scheren met en zonder patronen.
- Verzorging van de staart van het militarypaard:
 - Vlechten
 - Opbinden
 - Bandageren

PEDAGOGISCH-DIDACTISCHE WENKEN

Na het tweede leerjaar van de derde graad Paardrijden en –verzorgen BSO kunnen de leerlingen individueel (zelfstandig) paarden verzorgen. In het derde leerjaar van de derde graad leren ze een werkplanning opstellen voor de verzorgingsactiviteiten in een manège. Leerlingen leren plannen, voorbereiden, verzorgingsactiviteiten uitvoeren en evalueren. Op geregelde tijdstippen worden oefenlessen georganiseerd: de leerlingen van Manègehouder-rijmeester leren verzorgingsactiviteiten aan en begeleiden ze. De activiteiten worden uitgevoerd door de leerlingen van de tweede en derde graad Paardrijden en –verzorgen BSO.

4.4.2 Dressuur rijden: africhting naar verzameling

LEERPLANDOELSTELLINGEN

- Het paard de verzamelde en uitgestrekte gangmaten laten uitvoeren.
- Het paard met een lichte graad van verzameling de hoefslagfiguren binnen een diameter van 8 meter laten uitvoeren.
- Het paard de overgangen tussen de verschillende gangmaten laten uitvoeren met toenemende moeilijkheidsgraad.
- De zijgangen voor het bekomen van een lichte graad van verzameling uitvoeren.
- De hulpgeving voor het rijden van de gangmaten en gangwijzen, hoefslagfiguren, overgangen en zijgangen met een lichte graad van verzameling beheersen.
- De zit beheersen bij het rijden van een paard in verzameling.

- Officiële dressuurproeven rijden waarin een lichte graad van verzameling wordt gevraagd.
- Dressuur aanleren bij jonge paarden. (U)

LEERINHOUDEN

Gangwijzen en gangmaten

- Uitgestrekte stap
- Verzamelde draf
- Uitgestrekte draf
- Verzamelde galop
- Uitgestrekte galop
- Contra galop

Hoefslagfiguren met een diameter van min. 8 meter

Overgangen

- Progressieve overgangen
- Niet-progressieve overgangen

De zijgangen

- Schouder binnenwaarts
- Travers
- Renvers
- Appuyementen
- Kürzkerht
- Wending om de achterhand

Beenhulpen, teugelhulpen en gewichtshulpen

Dressuurzit

Dressuurproeven horizontaal evenwicht

- Landelijke M - proeven
- Nationale L - proeven

Dressuuropleiding van het jonge paard (U)

4.4.3 Springen

LEERPLANDOELSTELLINGEN

Stijltechniek op de sprong in parcours van 1.20 m beheersen.

Stijltechniek tussen de hindernissen in parcours van 1.20 m beheersen.

- Tactische opdrachten in parcours van 1.20 m uitvoeren.

- Stijlproef in parcours van 1.20 m rijden.

- Verbeteringen op het gebied van springtechniek en de controle van het paard uitvoeren en bijsturen.

- De springtechniek van jonge paarden verbeteren. (U)

LEERINHOUDEN

Tweepuntscontactzit

Twee- en driepuntscontactzit

Tactische opdrachten

- Verplichte doorgangen
- In- en out-sprongen
- Draf-overgangen
- Gebogen en gebroken parcourslijnen
- Opgelegd aantal galopsprongen tussen twee en drie opeenvolgende hindernissen
- Dubbel- en driesprongen
- Vertrouwenssprong

Stijlproef parcours max. 1.20 m

Verbeteren van de springtechniek van het paard

- Cavalettiarbeid
- Rasterwerk
- Combinatiesprongen
- Springopleiding van het jonge paard (U)

4.4.4 Eventing: niveau L

LEERPLANDOELSTELLINGEN

- De techniek van de ruiter op de sprong over de verschillende natuurlijke hindernissen beheersen.

- De techniek van de ruiter voor het rijden aan een bepaalde snelheid beheersen.

- De tactiek voor het aanrijden van verschillende soorten natuurlijke hindernissen beheersen.

LEERINHOUDEN

Techniek bij de verschillende soorten natuurlijke hindernissen

- Op- en afspringen
- Sprong in het water

Rijden aan een bepaalde snelheid

- Zit
- Timing in verschillend galoptempo

Tactiek bij het aanrijden op verschillende soorten natuurlijke hindernissen:

- Steilsprong
- Breedtesprong

- Een paard een waterscholing geven.
 - Het rijden van de verschillende onderdelen van een eventingwedstrijd beheersen.
- Op- en afsprongen
 - Hoekenspringen
 - Combinaties
- In en uit het water springen**
- Rijden van eventingwedstrijden**

4.4.5 Module rijvaardigheid trainer B (VTS)

Om te slagen in de rijvaardigheidsproef Trainer B moet een leerling slagen in één van onderstaande proeven. Hetzij de dressuurproef, springproef of eventing-proef Trainer B.

- De dressuurproef trainer B beheersen.
 - De springproef trainer B beheersen.
 - De eventing-proef trainer B beheersen.
- Optie dressuur**
- Bewegingen uit de dressuurproef trainer B (VTS)
- Optie Springen**
- Springproef Trainer B (VTS)
 - Inrijden voor de springproef
 - Stijlproef 1.15 m
- Optie eventing**
- Eventing Trainer B (VTS)
 - Dressuurproef internationale military juniorees
 - Springproef 1.10 m: inrijden en stijlrijden.
 - Terreinrijden 1.10 m

4.4.6 Lesgeven en/of trainen

LEERPLANDOELSTELLINGEN

- Initiatielessen paardrijden en –verzorgen geven aan beginnende ruiters.
- Aangeleerde didactische vaardigheden en trainingsmethodieken toepassen tijdens de initiatielessen.
- Training geven aan beginnende wedstrijdruiters in dressuur en springen.

LEERINHouden

- Initiatielessen paardrijden en -verzorgen**
- Trainingen voor beginnende wedstrijdruiters in dressuurrijden of springen**

4.4.7 Officiële wedstrijden rijden

LEERPLANDOELSTELLINGEN

- Dressuur-, spring-, en eventingproeven afleggen tijdens officiële wedstrijden.

LEERINHOUDEN

- Dressuurwedstrijden
- Springwedstrijden
- Eventingwedstrijden

4.4.8 Medewerking aan de organisatie van hippische activiteiten

LEERPLANDOELSTELLINGEN

- Leerlingen assisteren bij het organiseren van hippische activiteiten en hierover rapporteren.

LEERINHOUDEN

- Officiële wedstrijden
- Evenementen
- Clinics

PEDAGOGISCH-DIDACTISCHE WENKEN

De nieuwe technieken en oefeningen worden gedemonstreerd en door de leerlingen individueel ingeoeffend. Veel voorkomende fouten worden klassikaal tijdens haltemomenten geanalyseerd. De leerkracht remedieert zoveel mogelijk individueel. Zelfevaluatie van de geleverde prestatie en feedback zijn een must.

4.5 Specifieke hoefverzorging

LEERPLANDOELSTELLINGEN

- Belangrijkste termen in verband met specifieke hoefverzorging van een paard toelichten.
- De belangrijkste uitwendige problemen aan de hoef van paarden herkennen en toelichten.
- Informatie over hoefaandoeningen bij paarden opzoeken en toelichten.

LEERINHOUDEN

Belangrijkste termen in verband met specifieke hoefverzorging

- Luxatie, frissuur, fractuur, aseptisch, acuut, chronisch, ligament, trauma ...
- Harde en zachte beengebreeken

Uitwendige problemen aan de hoef van een paard

- Vernagelen, nageldruk, nageltred, zoolkneuzing, zoolbreuk, plathoef, doorgezakte zool, weke kwartieren, volhoef, klemhoef, bokhoef, stelthoef, knolhoef, kroonrandbeschadiging, lederhuidontsteking, brokkelhoef, hoornscheur, hoornzuil, holle wand, losse wand, ontschoening, rotstraal, straalkanker, white line disease

Inwendige problemen aan de hoef van een paard

- De symptomen van inwendige hoef- en gewrichtsaandoeningen omschrijven en de gevolgen voor het paard toelichten.
- Hoefkatrol, bevangenheid, kraakbeenverbening, ostitis, artritis, artrose, overhoef

Orthopedisch bekappen en beslaan

- De basisprincipes van orthopedisch bekappen en beslaan toelichten.
- De mogelijkheden van orthopedisch bekappen en beslaan toelichten.
- Orthopedische problemen herkennen.
- Het onderscheid aantonen tussen kappen en strijken, klappen en vangen van de hoeven.
- Een twintig speciale hoefijzers kiezen en uitleggen in welke omstandigheden ze worden aangewend.
- Andere orthopedische technieken buiten het plaatsen van orthopedische hoefijzers benoemen en toelichten.
- Principe
- Mogelijkheden:
 - Bekappen van veulens met scheve voet
 - Bekappen van paarden met foute benenstand
 - Beslaan met orthopedisch hoefbeslag
- Orthopedische problemen (o.a. bovenvernoemde hoefproblemen + kappen, strijken, klappen in de ijzers, vangen, struikelen, manken, pijn, onbruikbaarheid)
- Soorten orthopedische ijzers (opzet, kappen met mam, kwartier, teen, binnentak, halve turkse tak, turkse tak, hielen, wiggen, rockers, rollers, full-rollers, equi-plus, zolen, jachtijzers, rits, dubbele rits, krammen, lepels, teengewicht, taggewicht, kalkoenschroeven, walking-studs, egg-bar, halve egg-bar, straight bar, vlakke lederen zolen, combizolen, ...)
- Andere orthopedische technieken (lijmen, kunsthars, operatieve techniek, hoof pad, hoof pack, siliconen, lijmijsers, lijmhoeven, hoefschoenen)

4.6 Keuzemodule A

4.6.1 Fysiologie en sportfysiologie (25 lestijden)

4.6.1.1 Energie als basis voor de menselijke prestatie

LEERPLANDOELSTELLINGEN

- De begrippen ATP, CP, energie, aëroob, anaëroob, lactisch, alactisch verklaren.
- Het aandeel van de beschrijvende energiesystemen in functie van de duur van een maximale inspanning beschrijven.

LEERINHOUDEN

Energie in het menselijk lichaam

- Wat is energie?
- Energie in het menselijk lichaam
- Aanmaak van ATP
- Aandeel van de energiesystemen in functie van de duur van de maximale inspanning

4.6.1.2 Aanpassing van het lichaam aan oefening

LEERPLANDOELSTELLINGEN

- De begrippen VO_2 max, MAX LaSs, zuurstofdeficit en -herstel verklaren.
- Beschrijven welke acute en chronische aanpassingen er optreden naargelang van de inspanning.
- Een lactaatcurve uitleggen.
- Verschil uitleggen tussen actieve en passieve recuperatie.

- Beschrijven hoe spieren worden gestimuleerd en hoe ze zijn opgebouwd.

- De sliding filament theorie verwoorden.
- Beschrijven hoe de spierkracht geregeld wordt in het menselijk lichaam.
- Uitleggen hoe houdingen en bewegingen worden bijgestuurd.
- Verschillende vormen van dimensies van kracht, snelheid en lenigheid onderscheiden.

- Beschrijven welke acute en chronische aanpassingen van het cardiovasculair stelsel optreden naargelang van de inspanning.

- Aan de hand van figuren de delen van het ademhalingsstelsel herkennen en benoemen.
- Omschrijven hoe het ademhalingsstelsel, de samenstellende delen, de ventilatie en de gasuitwisseling in elkaar zitten.
- Verwoorden welke acute en chronische aanpassingen er zijn aan het ademhalingsstelsel.

LEERINHOUDEN

Metabolische aanpassingen

- VO_2 max
- Aanpassingen naargelang van de inspanning
- Acute aanpassingen bij lichte, matige en zware inspanningen
- De lactaatcurve
- Actieve en passieve recuperatie

Neuromusculaire aanpassingen

- Van chemische energie tot beweging
- Aanpassingen
- Domeinen van het neuromusculair systeem
- Spierkracht
- Snelheid
- Lenigheid
- De sliding filament theorie
- Regeling van spierkracht

- Soorten krachten
- Krachttraining

Cardiovasculaire aanpassingen

- Delen van het cardiovasculaire stelsel
- Aanpassingen van het hart aan geleverde inspanningen
- Acute aanpassingen
- Chronische aanpassingen

Aanpassingen aan het ademhalingsstelsel

- Delen van het ademhalingsstelsel

- Acute en chronische aanpassingen

PEDAGOGISCH-DIDACTISCHE WENKEN

Door het gebruik van didactische hulpmiddelen zoals transparanten, cd-roms, modellen, videoreportages, ... verwerft de leerling inzicht in de bouw en de werking van hart, ademhaling en alle afgeleide metabolische functies. Ook op het internet zijn sites beschikbaar over fysiologie en sportfysiologie.

Daarna leert de leerling waarom metabolische, neuromusculaire, cardiovasculaire en ademhalingsaanpassingen nodig in het lichaam zijn bij het beoefenen van de sport.

4.6.2 *Ontwikkelingsleer van de mens (25 lestijden)*

Competentie:

- Trainingen aanpassen aan de ontwikkelingskenmerken en aan de leeftijd van de doelgroepen.

4.6.2.1 Inleidende begrippen

LEERPLANDOELSTELLINGEN

- Het referentiekader ontwikkelingsleer tekenen en uitleggen.
- De begrippen biologische groei en ontwikkeling verklaren.
- Natuurlijke, normale en gestoorde ontwikkeling verklaren.
- Erfelijke kenmerken en omgevingskenmerken ("nature" en "nurture") verklaren.
- Biologische leeftijd, kalenderleeftijd en skeletale leeftijd verklaren.

LEERINHOUDEN

- Referentiekader ontwikkelingsleer
- Biologische groei, maturiteit en ontwikkeling
- Natuurlijke, normale en verstoorde ontwikkeling
- Nature en nurture
- Biologische leeftijd, kalenderleeftijd en skeletale leeftijd

4.6.2.2 Lichamelijke ontwikkeling van de mens

LEERPLANDOELSTELLINGEN

- Een overzicht geven van de verschillende ontwikkelingspatronen van weefsels, organen, dimensies en structuren van het menselijk lichaam.
- De ontwikkeling van de gestalte en van het lichaamsgewicht toelichten.
- De belangrijkste verschillen in gestalte en gewicht tussen de geslachten verwoorden.

LEERINHOUDEN

Ontwikkelingspatronen van de mens

- Algemeen, neuraal, geslachtelijk en lymfoïde ontwikkelingspatroon

Ontwikkeling van enkele lichaamdimmersies van de mens

- Ontwikkeling van de gestalte en van het lichaamsgewicht
- Verschillen tussen de geslachten
- Relevantie voor de trainingspraktijk

Ontwikkeling van de lichaamssamenstelling van de mens

- De veranderingen in lichaamssamenstelling tijdens de ontwikkeling verwoorden.
- De verdeling van het vetweefsel over het lichaam tijdens de ontwikkeling verwoorden.
- De verschillende lichaamstypes en hun relatie met betrekking tot de sportbeoefening en de sportprestaties verwoorden.
- Ontwikkeling van de lichaamssamenstelling
- Lichaamstypes
- Relevantie voor de trainingspraktijk

Ontwikkeling van de botten

- Een overzicht geven van de botontwikkeling tijdens de groei.
- De botontwikkeling
- Relevantie voor de trainingspraktijk

Ontwikkeling van de spieren

- De veranderingen in de spieren (massa, omtrek, dikte) tijdens de ontwikkeling verwoorden.
- De veranderingen in contractiele en metabole eigenschappen van de spier beschrijven.
- De structurele aanpassingen aan het hart en de bloedsomloop tijdens de ontwikkeling
- De veranderingen aan de samenstelling van het bloed tijdens de ontwikkeling verwoorden
- De ontwikkeling van het ademhalingsstelsel beschrijven
- De ontwikkeling van het zenuwstelsel en de overgang van reflexmatige tot gecontroleerde en vrijwillige bewegingen verwoorden.
- De invloed van de hormonen op de groei en de ontwikkeling verwoorden.
- Ontwikkeling van de spiermassa
- Ontwikkeling van de contractiele en metabole spiereigenschappen
- Relevantie voor de trainingspraktijk

Ontwikkeling van hart, bloedsomloop, ademhaling

- Relevantie voor de trainingspraktijk

Ontwikkeling van het zenuwstelsel

- Relevantie voor de trainingspraktijk

Ontwikkeling van het hormonale systeem

- Relevantie voor de trainingspraktijk

4.6.2.3 Conditionele ontwikkeling van de mens

LEERPLANDOELSTELLINGEN

- De relatie tussen conditionele, lichamelijke en motorische ontwikkeling verwoorden.
- De ontwikkeling van de spierkracht, lenigheid, snelheid, uithouding en evenwicht beschrijven.
- Het nut en de gevolgen van krachttraining, snelheidstraining, lenigheidstraining en uithoudingsstraining bij kinderen verwoorden.
- De belangrijkste richtlijnen voor krachttraining, snelheidstraining, lenigheidstraining en uithoudingsstraining bij de jeugd verwoorden.

LEERINHouden

- De relatie tussen conditionele, lichamelijke en motorische ontwikkeling
- Relevantie voor de trainingspraktijk van ontwikkeling van kracht, lenigheid, snelheid, uithouding en evenwicht

PEDAGOGISCH-DIDACTISCHE WENKEN

In de cursus ligt de nadruk op het verwerven van inzicht in de ontwikkeling van de mens . Naast algemene ontwikkelingsstendensen worden regelmatig sporttakspecifieke aandachtspunten weergegeven. Een verdere uitdieping van de sporttakspecificiteit gebeurt in het specifieke gedeelte. Het vak Ontwikkelingsleer heeft vooral tot doel een meer overkoepelende visie mee te geven om trainingen aan te passen aan de ontwikkelingskenmerken en aan de leeftijd van de doelgroepen.

4.6.3 Sportpsychologie en coaching (25 lestijden)

4.6.3.1 Start van een loopbaan/drop-out

LEERPLANDOELSTELLINGEN

- De verschillende fasen in talentdetectie en talentontwikkeling verwoorden en verklaren.
- Talentidentificatie kunnen verwoorden vanuit een definitie van sporttalent.
- De verschillende methoden voor talentopsporing met hun voor- en nadelen verwoorden en verklaren.
- De basisprincipes van talentdetectie verwoorden en verklaren.
- Selectiediagram voor talentdetectie interpreteren en toepassen.
- Het talentontwikkelingsmodel van Bloom verwoorden en verklaren.
- Uitleggen en verklaren wat de voornaamste beweegredenen zijn van jongeren om aan sport te doen.
- De drie theoretische modellen voor sport drop-out kunnen verwoorden.
- De psychologische zorgen in verband met de invloed van derden op jongeren in de sport kunnen verwoorden en verklaren.
- De psychologische aspecten van vroegtijdige competitie bij jongeren verwoorden en verklaren.

LEERINHouden

- Fasen in talentdetectie en –ontwikkeling
- Talentidentificatie
- Methoden voor talentopsporing
- Talentselectie en selectiediagram
- Talentontwikkeling en het model van Bloom
- Psychologische determinanten van sportdeelname bij jongeren
- Drie theoretische modellen voor sport drop-out
- De invloed van volwassenen op de ontwikkeling van zelfperceptie, motivatie en emotionele ervaringen bij kinderen in de sport
- Vroegtijdig sportengagement

4.6.3.2 Motivatie, arousal en hun relatie tot presteren

LEERPLANDOELSTELLINGEN

- Het begrip motivatie kunnen definiëren en verklaren.
- De factoren die een invloed kunnen uitoefenen op de motivatie verwoorden en verklaren
- Algemene richtlijnen om motivatie te versterken, verwoorden.

LEERINHouden

- Begrip motivatie
- Bepalende factoren van motivatie
- Richtlijnen om motivatie te versterken

- De begrippen prestatie­motivatie en competitiviteit definiëren en verklaren.
- De factoren die de relatie tussen motivatie en prestatie bepalen verwoorden en verklaren.
- De normale en gewenste ontwikkeling van prestatie­motivatie verwoorden.
- Het begrip arousal kunnen definiëren en verklaren.
- De relatie tussen arousal en presteren verwoorden en verklaren.
- Het begrip flow definiëren en verklaren.
- De begrippen prestatie­motivatie en competitiviteit
- De relatie tussen motivatie en prestatie
- Ontwikkeling van prestatie­motivatie
- Het begrip arousal
- Theorieën over de relatie tussen arousal en presteren.
- Het begrip flow

4.6.3.3 Spanning en angsten

LEERPLANDOELSTELLINGEN

- De verschillende vormen van angst opsommen en beschrijven.
- Hulp­middelen om angst te reduceren kunnen beschrijven.
- Het begrip stress definiëren en verklaren.
- De verschillende stadia van het stress­proces beschrijven.
- De voornaamste bronnen van stress in de sport beschrijven.
- Beschrijven hoe de verschillende soorten van angst worden gemeten.
- De belangrijkste symptomen van angst en stress toelichten.
- Verschillende types atleten toelichten met betrekking tot de doel­stellingen die ze nastreven en voor ieder type aanbevelingen formuleren om angst en stress in competitie te reduceren.
- Het verschil tussen medicatie, drugs en doping toelichten.
- De drie voornaamste redenen waarom atleten naar doping grijpen toelichten.

LEERINHouden

- Verschillende vormen van angst
- Invloed van angst op het presteren
- Het begrip stress
- Stadia van stress
- Bronnen van stress
- Meten van toestand- en dis­positie­angst
- Symptomen van angst en stress
- Relatie tussen angst en stress en de wijze waarop men doelen stelt
- De begrippen medicatie, drugs en doping
- Oorzaken van doping bij atleten

4.6.3.4 Groeps­dynamica en de ontwikkeling van sport­teams

LEERPLANDOELSTELLINGEN

- De structuur en onderlinge relaties van een bestaande groep ontleden en toelichten.
- De verschillende stadia in de ontwikkeling op sociologisch vlak van een groep naar een team beschrijven.

LEERINHouden

- Groeps­structuur en onderlinge relaties
- Sociogram
- Evolutie van een groep naar een team

- De maatregelen om een positief teamklimaat te creëren beschrijven.
- Aan de hand van voorbeelden de begrippen “Ringlemann” -effect en “social loafing” beschrijven.
- De betekenis van communicatie in teamsporten beschrijven.
- Beschrijven hoe communicatie in teamsport wordt gemeten.
- Strategieën beschrijven om inadequate communicatie binnen een team te verbeteren.
- Groepsdynamica in de praktijk
- Ringlemann effect
- Social loafing
- Het begrip communicatie
- Meten van communicatie in de sport
- Strategieën om communicatie in een team te bevorderen.

4.6.4 Trainingsmethodiek (25 lestijden)

4.6.4.1 Trainingsprincipes

LEERPLANDOELSTELLINGEN

- Beschrijven wat het trainingsdoel is en hoe trainingsdoelen gestructureerd zijn.
- De basisprincipes van het trainingsproces beschrijven, verklaren en toepassen.
- De algemene methodologische principes bij het trainen van de lichamelijke eigenschappen verwoorden, verklaren en toepassen.

LEERINHOUDEN

Trainingsdoelen

- Trainingsdoelen bepalen
- Structuur van het trainingsdoel

Basisprincipes van trainingen

- Principe van de supercompensatie
- Overloadprincipe
- Principe van specificiteit
- Principe van omkeerbaarheid
- Principe van de individuele verschillen

Trainingsmethodieken

- Oefenprikkel
- Recuperatiefase

4.6.4.2 Trainingsmethodes

LEERPLANDOELSTELLINGEN

- Het begrip uithouding definiëren.
- De verschillende vormen van uithouding herkennen en beschrijven.

LEERINHOUDEN

Trainen van de uithouding

- Het begrip uithouding
- Classificatie van de verschillende vormen van uithouding
 - Vanuit de fysiologie
 - Vanuit de trainingspraktijk

- De methodes die worden aangewend om de uithouding te trainen, beschrijven en toepassen.
- De nieuwe tendensen in de uithoudingstraining beschrijven.
- De technieken om de juiste trainingsintensiteit bij uithoudingstraining te controleren, toepassen en toelichten.
- Methoden om uithouding te trainen
 - Algemene en sportgerichte oefenmodaliteiten
 - Duur-, interval-, herhaling- en wedstrijd-methode
- Nieuwe tendensen bij de training van de uithouding
- Technieken om de trainingsintensiteit te controleren

Trainen van kracht

- De doelstellingen van een krachttraining omschrijven en toelichten.
- De verschillende methodes bij de krachttraining beschrijven en toepassen.
- Trainingsmethoden bepalen in functie van het oefenen van de krachteigenschappen.
- Het begrip kracht
- Doel van de krachttraining
- Methoden van krachttraining:
 - Dynamische methode
 - Statische methode
 - Isokinethische methode
 - Plyometrische methode
- Krachteigenschappen:
 - Maximale kracht
 - Snelkracht en explosieve kracht
 - Elastische kracht
 - Uithouding van kracht

Het trainen van de snelheid

- Doelstellingen van snelheidstrainingen omschrijven en toelichten.
- Soorten snelheidstrainingen herkennen en toelichten.
- De methoden voor het trainen van snelheid beschrijven en toepassen.
- Het begrip snelheid
- Doel van snelheidstrainingen
- Soorten sneltrainingen
- Methoden voor het trainen van snelheid

Het trainen van de lenigheid

- Doelstellingen van lenigheidstrainingen omschrijven en toelichten.
- De verschillende soorten van lenigheid beschrijven en herkennen.
- De methoden voor het trainen van lenigheid beschrijven en toepassen.
- De voordelen van stretchen verwoorden.
- Het begrip lenigheid
- Doel van lenigheidstrainingen
- Soorten lenigheid: algemene, specifieke, actieve en passieve lenigheid
- Methoden voor het trainen van lenigheid: ballistische, statische, passieve en PNF-methode
- Voordelen van stretchen

4.6.4.3 Plannen en periodiseren van trainingen

LEERPLANDOELSTELLINGEN

- Soorten trainingsplannen toelichten.
- Het begrip periodiseren omschrijven.
- Toelichten hoe een trainingscyclus wordt opgebouwd en wat er in de verschillende onderdelen moet gebeuren.

LEERINHOUDEN

Soorten trainingsplannen

- Beleidsplan
- Algemeen plan
- Trainingsplanning

Periodiseren

Trainingscycli

- Macro-, meso- en microcyclus, trainingseenheidsplan

4.6.4.4 Planning en methodiek van de jeugdtraining

LEERPLANDOELSTELLINGEN

- De ethische en psychologische problemen van de jeugdtraining beschrijven.
- De belasting van het energetisch systeem bij jongeren beschrijven.
- De belasting van het neuromusculair systeem bij jongeren beschrijven.

LEERINHOUDEN

- Ethiek van de jeugdtraining
- Sportpsychologie en jeugdtraining
- Aëroob en anaëroob systeem bij jongeren
- Neuromusculair systeem bij jongeren

4.7 Keuzemodule B

De doelstellingen bij deze module zijn er in de eerste plaats op gericht de rijvaardigheid van de leerlingen te verhogen. De leerlingen worden voorbereid op het praktisch examen rijvaardigheid van trainer A. Indien leerlingen slagen voor dit examen ontvangen ze het rijvaardigheidsbrevet trainer A van de Vlaamse trainersschool.

	Theorie	Praktijk-oefeningen
<ul style="list-style-type: none">• Rijvaardigheid, voorgeschreven in de springproef trainer A van de Vlaamse trainersschool, verwerven.• Rijvaardigheid, voorgeschreven in de dressuurproef Trainer A van de Vlaamse trainersschool verwerven.• Rijvaardigheid voorgeschreven in de eventing trainer A van de Vlaamse trainersschool verwerven.		100
TOTAAL	100	100

Leerplannen van het VVKSO zijn het werk van leerplancommissies, waarin begeleiders, leraren en eventueel externe deskundigen samenwerken.

Op het voorliggende leerplan kunt u als leraar ook reageren en uw opmerkingen, zowel positief als negatief, aan de leerplancommissie meedelen via e-mail (leerplannen@vvkso.vsko.be) of per brief (Dienst Leerplannen VVKSO, Guimardstraat 1, 1040 Brussel).

Vergeet niet te vermelden over welk leerplan u schrijft: vak, studierichting, graad, licapnummer.

Langs dezelfde weg kunt u zich ook aanmelden om lid te worden van een leerplancommissie.

In beide gevallen zal de Dienst Leerplannen zo snel mogelijk op uw schrijven reageren.

5 Evaluatie

Evalueren is geen doel op zich. Het maakt deel uit van het didactische proces. Via allerlei vormen van evalueren krijgen de leerlingen en de leraar informatie over de bereikte en niet-bereikte leerdoelen.

Zowel het **proces** als het **product** worden geëvalueerd. De klemtoon ligt daarbij uiteraard op het proces want de hoofdbedoeling van het evalueren is bijsturen en remediëren.

Bij het evalueren wordt aandacht besteed aan:

- cognitieve vaardigheden (kennen, begrijpen, inzien, toepassen e.a.);
- psychomotorische vaardigheden (nadoen, oog-hand-coördinatie, juistheid, ritme, snelheid van uitvoering, nauwkeurigheid, beheersingsniveau e.a.);
- attitudes (doorzetting, efficiëntie, ordelijk werken, motivatie, sociale gerichtheid, veilig werken...).

De einddoelstelling is dat de leerling(e) door zelfevaluatie zijn (haar) eigen handelen leert bijsturen om te komen tot kwaliteitsverbetering. Het zelf kunnen deelnemen aan de evaluatie werkt stimulerend en motiverend voor de leerling(e).

Het lerend bezig zijn van leerlingen en de vorderingen die ze daarbij maken worden permanent beoordeeld en geëvalueerd. De evaluatie gebeurt tijdens elke stap die ze zetten bij de realisatie van een product. Hun technisch en technologisch kennen en kunnen worden permanent getoetst.

Daarbij kunnen de leerlingen ook nog periodiek, aan de hand van goed gekozen en duidelijk omschreven opdrachten, bewijzen dat ze bepaalde vaardigheden en ondersteunende kennis verworven hebben.

Evalueren helpt het onderwijsproces sturen. Daarom wordt het evalueren doorgedreven geïntegreerd in dat onderwijsproces. Evaluatie is geen afzonderlijke activiteit en is meer een leermoment dan een beoordelingselement. Daardoor wordt het leerproces van zowel de leerling(e) als de leraar geoptimaliseerd.

Het is belangrijk bij iedere opdracht duidelijk op voorhand aan te duiden welke items het voorwerp van de evaluatie uitmaken en hoe de beoordeling zal worden opgevat.

Indien kenniselementen schriftelijk geëvalueerd worden, is het raadzaam om begrippen als 'Verklaar....' 'Omschrijf ...', 'Verwoord of leg uit met je eigen woorden....', 'Leg het verband tussen' voor BSO- leerlingen te vermijden. Meestal brengen ze deze opdrachten niet tot een goed einde, ook al kennen ze het antwoord. Ze hebben het ook heel moeilijk met het memoriseren of het afleiden van conclusies. Ander vormen van schriftelijke evaluatie zijn wel bruikbaar: meerkeuzevragen, een tekening of schema aanvullen, elementen die bijeenhoren met een pijl verbinden, elementen in de juiste volgorde plaatsen of rangschikken, uit een reeks voorbeelden de juiste oplossingen halen.

6 Minimale materiële vereisten

De uitrusting en inrichting van lokalen, inzonderheid de manège, de vaklokalen, kleedkamers en paardenstallen, dienen te voldoen aan de technische voorschriften inzake arbeidsveiligheid van de Codex over het welzijn op het werk, van het Algemeen Reglement voor arbeidsbescherming (ARAB) en van het Algemeen Reglement op de Elektrische installatie (AREI) alsook aan de wettelijke voorschriften op het gebied van dierenwelzijn.

Voor de studierichting Manègehouder-rijmeester BSO dient de school te beschikken over: een goed uitgeruste **manège** voor het inoefenen van de rijvaardigheid, bijbehorende paardenstallen, opbergruimte voor het harnachement, wasplaats voor de paarden en een EHBO-lokaal.

Opslag voor de materialen: naast of binnen de manege moet er voldoende ruimte worden voorzien voor het stapelen van materiaal en materieel.

Om projectmatig te kunnen werken, dient de school te beschikken over een **goed ingericht vaklokaal**. Het vaklokaal moet voldoende ruim zijn om een degelijke opleiding en de voorgestelde doelstellingen van het leerplan te kunnen realiseren.

Om projectmatig en geïntegreerd te kunnen werken (= voortdurende interactie tussen theorie en praktijk) is een **vaklokaal**, voorzien van documentatiekasten, met projectmogelijkheid **in de nabijheid van de manège** mogelijk. ICT-uitrusting is wenselijk.

Werkkledij en uitrustingen: voor de praktische oefeningen dient iedere leerling(e) over aangepaste kledij en persoonlijke beschermingsmiddelen te beschikken.

Een kleedkamer voor de leerlingen: hierin moet in sanitaire installaties worden voorzien in functie van het aantal leerlingen.

7 Bibliografie

7.1 Nuttige adressen

Vlaamse trainersschool BLOSO

Zandstraat 3
1000 Brussel
Tel. 02 209 47 21
E-mail : Hans.ponnet@bloso.be

Landelijke rijvereniging + Het Belgisch Warmbloedpaard

Waversebaan 99
3050 Oud - Heverlee

Ontwikkelcentrum - educatieve uitgaven en dienstverlening

Postbus 451
NL-6710 BL EDE
Tel.: 03180 64 29 92
Fax: 0318 64 28 66
E-mail : info@oc-leermid.nl

Ministerie van landbouw en middenstand
Dienst ontwikkeling en plantaardige productie
Manhattan Office Tower
15e Verdieping
Bolwerklaan 21
1210 BRUSSEL
Tel. 02 206 72 11
Fax 02 206 72 09

Uitgeverij Misset – uitgeverij van land- en tuinbouwboeken en tijdschriften
Hanzestraat 1
Postbus 4 NL-7000 BA Doetinchem

7.2 Vakbladen voor de paardensport

- *Hippo-revue*, België
- *Paardenkracht*, België
- *Bit*, Nederland
- *Hoefslag*, België
- *CAP*, België

7.3 Publicaties

Recente en meest interessante uitgaven:

- *Alimentation du cheval* (Editions France Agricole)
- *Maladies des chevaux* (Editions France Agricole)
- *Tabellenboek Veevoeding 2000* (CVB centraal veevoederbureau)

Cursussen:

- Cursus uit de opleiding “Hoefsmid” (Vormingsinstituut Brugge)
- Cursus Anatomie (Dr. P. Corty)

7.4 Interessante internetadressen

<http://www.horseshoes.com/anatomy>
<http://www.hoefnet.com>
<http://www.hippo.be>
<http://www.paarden.net>
<http://www.paardenwereld.nl>
<http://www.bwp.be>
<http://www.lrv.be>

7.5 Interessante naslagwerken

- *Africhting*, C. Green, Thieme, Zutphen
- *Basisschool voor ruiter en paard*, M. Barrau-Jacometti, Euro Center De Meern, 1989
- *Biologie voor Mid. Ond.*, Brondens, Martens, Staes, Vanbiervliet, Uitgeverij A. De Boeck, Brussel
- *Biologie: Plantkunde nr. 2*, Delbaere, Carette, De Beul, Standaard Uitgeverij, Antwerpen, Amsterdam
- *Cavaletti*, Dr. Reiner Klimke, Ad. M.C. Stok, Forum boekerij, Den Haag
- *De Gevorderde Ruiter*, D. Van de Sompele, Landelijke Ruiterschool B.B., Oud-Heverlee, 1977
- *De paardendokter, Beengebreen*, E. Offereins, Zuid-Boekproducties, Almere-Haven, 1987
- *De Strengen*, Rembrandtlaan 2 PB 382 3700 AJ ZEIST
- *Didactiek Paardrijden*, A. Van de Walle, Parklaan 29, 2700 Sint-Niklaas, 1982
- *Dressuur Vademecum*, A. Van de Walle, Parklaan 29, 2700 Sint-Niklaas, 1981
- *Dressuur*, Jennie Lariston-Clarke, la Rivière + Voorhoeve, Kampen, 1990
- *Fokkerijtheorie*, MSD reeks, Merck Sharp + Dohme BV, Haarlem
- *Het africhten van het jonge rijpaard*, Werner Storl, Zomer en Keuning, Ede, Antwerpen, 1990
- *Het Belgisch Warmbloedpaard*, Postbus 111, 3000 Leuven
- *Het Grote Paardenboek*, R. Owen, Uitgeverij Helmond, Helmond, België: Standaard, Antwerpen 1980
- *Het Landbouwleven*, L. Grosjeanlaan 92, 1140 Brussel
- *Hippo Revue*, BVBA Hippo Service, Brugsesteenweg 227, 8000 Brugge
- *Hippoboek*, Zuidgroep, BV, Den Haag
- *L'éperon*, Promotion Soumillion 28 Avenu Massenet, 1190 Brussel
- *Mennen*, Daan Modderman + Slob, Zuid Boekproducties, Lisse, 1990
- *Met paarden onderweg*, Angela Paysan, Thieme, Zutphen
- *Military in Woord en Beeld*, Dr. Reiner Klimke, Ad. M.C. Stok, Forum boekerij, Den Haag
- *Omgaan met paarden*, Karl Otto von Fuchs, Veen's Uitgeversmaatschappij, Amsterdam
- *Paard en Ruiter*, D. Van de Sompele 1988, Lugano, Jef Brondeel Jo Vettenburg, Drukkerij, PVBA Emka, Kruishoutem, 1983
- *Paarden en hun verzorging*, Inge Schram - Van Kalmthout, Zuid Boekenproducties, Postbus 314, 2160 AH Lisse, 1990
- *Paarden-Voeding-Verzorging*, N.C.R. Bogaart, Zuidgroep B.V. Uitgeverij, Den Haag
- *Paardenwereld*, Brederodestraat 13, 1000 Brussel
- *Paardrijden voor Iedereen*, E. Baird, Prisma, Het Ned. Pocketboek
- *Paardrijden*, D. Van de Sompele, Landelijke Ruiterschool B.B., Oud-Heverlee, 1978
- *Ponyverzorging*, Marianne Späh, Elsevier, Amsterdam
- *Praktische Paardenhouderij*, Groene Reeks, Terra, Zutphen, 1982
- *Samengestelde Wedstrijden en Afstandritten*, Wouter Slob, Prisma Pocket, Uitgeverij Het Spectrum, Utrecht, Antwerpen 1986
- *Springen*, C. Green, Thieme, Zutphen, 1977
- *Te paard aanschouwelijk rijonderricht*, W. Müseler, Zomer en Keuning, Ede, 1981

- *Trainingsadviezen*, Maarten Jurgens, Uitgeverij Studio 'De Zuid', Den Haag
- *Van Landbouwrifpaard tot edel Warmbloed*, Landelijke ruiterschool, Oud-Heverlee, 1981
- *Verslagen van de Dierenkliniek De Bosdreef*, België, Dr. B. Boussauw en Dr. H. Wilderjans
- *Verslagen van het Proefstation voor rundvee-, schapen-, en paardenhouderij*, Waiboerhoeve Nederland, Bruin G. en Creemers J.
- *Vervolg Mennen: Tweespan - Vierspan*, Wouter Slob, D. Modderman